

<https://doi.org/10.15407/uhj2024.01.151>
УДК 930.25:94(477.4)«1768»

«НА ВОРОВСТВАХ И РАЗБОЯХ НЕ БЫВАЛЪ І С ТАКОВЫМИ ЛЮДМИ ЗНАКОМСТВА НЕ ИМЕЛЪ»: ДЕКІЛЬКА ДОКУМЕНТІВ ДО ІСТОРІЇ КОЛІЇВЩИНИ 1768 р.

Мета публікації полягає у запровадженні до наукового обігу документів, що зберігаються у фонді «Архів фортеці Св. Єлизавети» Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, які висвітлюють повстання на Правобережжі України 1768 р. Публікуються копія листа полковника Жовтого гусарського полку Федора Чорби полковникові Християну Корфу про відправлення до останнього шести гайдамаків, упійманих на Правобережжі чигирин-дівровським сотником Данилом Бутовським (від 15 серпня 1768 р.), пропозиції полковника Х. Корфа Єлисаветградській провінційній канцелярії про направлення до них гайдамаків (18—19 серпня) та свідчення п'ятох із них (Омелька Вороного, Василя Хайдусенка, Мойсея Хуртули, Конона Мишенка, Нестора Ковальчука) про участь у повстанні (18—19 серпня). **Методологія** ґрунтується на загальнонаукових методах аналізу й синтезу. **Наукова новизна.** До наукового обігу вводяться маловідомі широкому загалу документи часів Коліївщини 1768 р., проаналізовано їх інформативний потенціал та прокоментовано. Оприлюднені джерела розширюють уявлення про перебіг повстання на Правобережжі України, додають інформацію про діяльність окремих ватажків і гайдамацьких загонів, містять відомості про каральні операції російських військ щодо придушення повстанського руху. Подані після текстів джерел коментарі допомагають зрозуміти терміни, імена та прізвища ватажків гайдамаків, російських офіцерів і генералітету, розтлумачують певні події, явища.

Ключові слова: *Коліївщина, гайдамаки, Семен Сараджин, Семен Неживий, Максим Залізняк, Жовтий гусарський полк, фортеця Св. Єлизавети.*

Цитування: «На воровствах и разбоях не бывалъ і с такими людьми знакомства не имелъ»: декілька документів до історії Коліївщини 1768 р. *Український історичний журнал*. 2024. № 1 (574). С. 151—168. <https://doi.org/10.15407/uhj2024.01.151>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2024. № 1 (574)

Історія повстання 1768 р., попри масштаби та наслідки події, все ще рясніє «білими плямами». До сьогодні немає одностайної думки як щодо характеру самого виступу («заколот», «бунт», «визвольна війна»), так і у характеристиці повсталих («колії», «бунтівники», «гайдамаки», «визволителі»). Так само для багатьох Коліївщина асоціюється винятково з уманськими подіями, хоча повстання охопило значну частину Правобережної України (Поділля, Волинь, Східну Галичину і гучно прокотилося Придністровським регіоном)¹. Подібно, більшість розглядають Коліївщину суто в орбіті таких ватажків, як Максим Залізняк та Іван Гонта, залишаючи на маргінесі діяльність інших очільників². Наявність подібних тенденцій пояснюється все ще незначною кількістю документів, уведених до наукового обігу про згадані події на Правобережжі України³. Тому лише публікація якомога більшої частини документальної спадщини з цієї проблематики дозволить пролити світло на «проблемні питання» й допоможе «згладити» наявні «гострі кути» теми.

Повстання 1768 р. доволі широко представлено в українській та зарубіжній історичній науці, проте його аспектам, які відображені в публікованих нижче документах, не надано належної уваги. Ба більше, окремі праці містять неточності та факти без посилань на джерела. Тут варто, в першу чергу, зауважити ті доробки істориків, які стосуються діяльності гайдамацького загону Семена Сараджина. Зокрема розвідки А. Скальковського, В. Голобуцького та Г. Храбана подають відомості, котрі йдуть урозріз із джерельною базою. Так, А. Скальковський, хоч і вірно відзначив запорозьке походження очільника ватаги, однак бездоказово зауважував про його втечу з Гетьманщини на Січ і присуд Коша його стратити, а також подав неправдиві дані про участь загону у захопленні Умані [9, С. 110, 135]. Своєю чергою Г. Храбан помилково заперечував січову належність С. Сараджина, але водночас інформував про присутність у війську полковника Жовтого гусарського полку Федора Чорби чигирин-дібровського сотника Данила Бутовського, який згадується в публікованих документах [10, С. 276, 428]. Далекий від істини був і В. Голобуцький, коли стверджував про походження Сараджинової ватаги з Правобережної України [11, С. 393—394]. Один з авторів цієї публікації вже свого часу спростовував твердження згаданих вище істориків [12—14]. Окремо варто відзначити монографічну синтезу сучасного дослідника Коліївщини Є. Букета, присвячену ще одному гайдамацькому ватажкові часів Коліївщини Семенові Неживому, відомості про діяльність котрого також присутні у нашій публікації. Монографія побудована на значній джерельній базі та враховує історіографічні здобутки останніх років [5].

¹ Див. міркування Т. Чухліба про деякі проблемні аспекти дослідження Коліївщини 1768 р.: [1—2].

² Лише за останній час завдяки дослідницьким інтересам Є. Букета постав ряд досліджень, присвячених діяльності інших керівників повстання 1768 р. [3—5].

³ На сьогодні до наших послуг лише декілька корпусних видань документів, присвячених Коліївщині 1768 р. [6—8]. Останню книжку можна такою вважати доволі умовно. Тут документи хронологічно охоплюють період із 1717 по 1775 рр., де повстанню кінця 1760-х рр. присвячено лише 87 документів (159 стор. тексту).

Публіковані нижче чотири документи є лише «краплею в морі» тих джерел, які необхідно ввести до наукового обігу та які все ще чекають на свого дослідника. Але й вони додають новизни щодо окремих аспектів перебігу повстання. Документи, які зберігаються у фонді «Архів фортеці Св. Єлисавети» Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, можна умовно розділити на дві групи: 1) листування (лист та дві пропозиції / «предложения») полковника Федора Чорби полковникові Християну Корфу, а від останнього Єлисаветградській провінційній канцелярії про передачу цій установі групи гайдамаків, упійманих на Правобережжі України⁴; 2) свідчення п'ятірки повстанців (Омелька Вороного, Василя Хайдусенка, Мойсея Хуртули, Конона Мишенка, Нестора Ковальчука) про участь у Коліївщині⁵.

Перша група публікованої документації малоінформативна, за винятком хіба листа полковника Ф. Чорби полковникові Х. Корфу від 15 серпня 1768 р. Полковник Жовтого гусарського полку інформував свого колегу з фортеці Св. Єлисавети про отримання шести гайдамаків від підполковника Хорвата, котрому, своєю чергою, їх передав сотник Бутовський. Окрім бранців Х. Корфу полковник Ф. Чорба направляв реєстр пограбованого ними майна (речі та худоба) і ставив до відома, що воно за наказом київського й новоросійського генерал-губернатора Ф. Воейкова перебуватиме у Глинському шанці під охороною Жовтого гусарського полку⁶.

Свідчення згаданих гайдамаків дещо проливають світло на особу загадкового сотника, який фігурує в документах. Зокрема один із них, В. Хайдусенко, відзначав, що його заарештував чигирин-дїбровський сотник Бутовський, який перебував на Правобережжі «з командою»⁷. Очевидно, що йдеться про Данила Олександровича Бутовського (1738—? рр.), сина молдавського шляхтича, котрий певний час служив у фельдмаршала принца Людвіга Вільгельма Гессен-Гомбурзького. За даними В. Кривошеї, саме за сприяння цього головнокомандувача Д. Бутовський із ротмістра волоської команди був призначений на посаду чигирин-дїбровського сотника, яку обіймав упродовж двох десятиліть (1763—1783 рр.) [15, С. 240].

Показання заарештованих гайдамаків доносять відголос про буремні події кінця весни — літа 1768 р. на Правобережжі України, а також містять інформацію про їхнє походження, вік, батьків, службу⁸. Так, О. Вороний, як видно з його свідчень, недовгий час перебував у складі гайдамацького загону С. Сараджина. Ватага останнього була сформована у червні 1768 р. Сам ватажок у джерелах згадується як відставний гусар 4-ї роти Чорного гусарського полку. Проте його гусарській кар'єрі передувала служба у Війську Запорозькому Низовому, про що

⁴ Документи № 1—3.

⁵ Документ № 4.

⁶ Документ № 1.

⁷ Документ № 4.

⁸ Там само.

майже не згадується в історіографії⁹. Його колишня запорозька належність присутня в рапорті бугогардівського полковника Мусія Головка Кошеві від 21 серпня 1768 р., де С. Сараджин представлений як «старый запорозкий вор» [7, С. 178]. Справді, як видно з документів кошового архіву, ця особа була добре відома на Січі та сприймалася низовиками як командир гайдамаків, котрі чинили напади на Правобережну Україну наприкінці 1740-х рр. Як видно з промеморії слідчої комісії з Брацлавським воеводством, адресованій на Запорожжя 23 серпня 1749 р., від військової старшини вимагалось надіслати до Архангельська, де діяла ця комісія, козака Поповичівського куреня С. Сараджина, який звинувачувався в пограбуванні орендаря містечка Маньківка Яцка Веприка й мешканця с. Кам'янка Василя. Крім цього, гайдамацькі ватажки С. Сараджин і Труд на той час підозрювалися в убивстві уманських козаків [16, С. 327—329]. Це доводить, що ця людина мала певний досвід набігів на Правобережжя, а з початком повстання вирішила використати свої навички у цій царині.

Загін С. Сараджина був сформований у Петропавлівський піст на території Війська Запорозького Низового, що підтвердили у своїх свідченнях запорожці, які входили до його складу й були впіймані запорозькими загонами для пошуку гайдамаків на території Вольностей. Це спростовує твердження В. Голобуцького про прибуття цієї ватаги з Правобережжя [11, С. 393—394] та А. Скальковського про участь загону у захопленні Умані [9, С. 110]. Гайдамацька команда під проводом С. Сараджина влітку 1768 р. вчинила напади на с. Жидівська Гребля, містечка Паволоч, Жаботин, Лисянка, невідомий населений пункт під Лисянкою та на с. Кам'янку Смілянської губернії, але під с. Нерубайкою гайдамацьку ватагу розбила гусарська команда¹⁰.

В той час, коли відомості про походи С. Сараджина на населені пункти Жидівська Гребля, Жаботин і Лисянка дозволяють відтворити свідчення полонених гайдамаків Сараджинової ватаги [7, С. 273—274, 280—285, 287—288, 291], напад на містечко Паволоч до сьогодні залишався маловідо-

⁹ Лише А. Скальковський звернув увагу на минулу належність його до низового козацтва. Він бездоказово стверджував про втечу його з полкової служби на Січ і присуд Кошем щодо його страти. Натомість Г. Храбан не був упевнений щодо його колишньої належності до запорозької братії [9, С. 135; 10, С. 428].

¹⁰ Докл. про діяльність гайдамацького загону С. Сараджина див.: [12, С. 36—39; 13, С. 243—247; 14, С. 350—365]. Удалося встановити точну дату бою ватаги С. Сараджина з російським військом, а саме з ескадроном Чорного гусарського полку. Ця подія відбулася 10 серпня 1768 р. Це видно з особової документації одного з офіцерів формування, зокрема з чолобитної поручика Іллі Іванова до російського генералітету від 23 листопада 1774 р., та з його атестата від 24 листопада того ж року. У цих документах, де фіксувалися віхи кар'єри офіцера, поряд з участю в російсько-турецькій війні (1768—1774 рр.) першим згадано бій під Нерубайкою. І хоча в документах не зазначено, що це був бій із Сараджиновою ватагою, однак локація події та чисельність ворожого загону, що підтверджують інші документи, ясно дає зрозуміти, що йдеться саме про загін С. Сараджина. Відображення цієї події в такого роду документації підкреслює її значущість для російського офіцерського складу [17, С. 38—40].

мим¹¹. Якраз публіковані тут свідчення О. Вороного дещо проливають світло на цей похід С. Сараджина. Саме напередодні виправи на згаданий населений пункт до нього з п'ятьма запорозькими козаками приєднався О. Вороний. За словами останнього, сам похід виявився невдалим, оскільки місцеві поляки та євреї порозбігалися, тож годі було сподіватися на якусь здобич. Тому, нікого не грабувавши, гайдамацький загін повернувся з Паволочі ні з чим¹². Полонений гайдамака свідчив, що після походу на містечко він із декількома соратниками відійшли від С. Сараджина й подалися до кордонів Російської імперії, почувши про заборону чинити грабунки на території Речі Посполитій, однак неподалік кордону були схоплені «полськими мужиками» та відправлені в Новомиргородський шанець¹³. Тобто О. Вороний потрапив на територію Новоросійської губернії не завдяки сотнику Д. Бутовському, а через посередництво місцевих селян.

Гайдамаки В. Хайдусенко та М. Хуртула брали участь у повстанні 1768 р. у складі загону Семена Неживого. Не будемо детально зупинятися на діяльності останнього, оскільки, як уже вище зазначалося, йому присвячене дослідження Є. Букета. Зауважимо, що цей загін діяв у районі Сміли, Канева, Крилова, Черкас і Медведівки [5]. Як видно зі свідчення В. Хайдусенка, він перебував у ватазі всього лише тиждень, якраз напередодні полону С. Неживого, коли той дислокувався в Медведівці. При цьому, як зауважив гайдамака, ані він, ані його соратники «нигде грабежа, смертного убивства и зажигательства не чинили». Після полону очільника В. Хайдусенко втік до рідного села, де пізніше односельці видали його сотникові Д. Бутовському, який доставив повстанця у Глинський шанець, а звідти до фортеці Св. Єлизавети¹⁴.

Однак не до кінця зрозумілими залишаються ті свідчення В. Хайдусенка, які стосуються нападу на ватагу С. Неживого. Гайдамака згадував, що на останнього напав якраз чигирин-дібровський сотник Д. Бутовський, «и оную партию разбилъ»¹⁵. Це йде врозріз із загальновідомим фактом про полонення С. Неживого полковником Жовтого гусарського полку Ф. Чорбою [5, С. 172—185]. З іншого боку, як зауважив Г. Храбан, чигирин-дібровський сотник разом із

¹¹ Тут хіба тільки гайдамака запорожець Івонівського куреня Іван Лисянський (Таран) згадував, що похід на Паволоч було організовано перед Спасовим постом [7, С. 269—270].

¹² Документ № 4.

¹³ Там само. Як можна побачити, повстання 1768 р. не було популярним серед усіх українських мешканців Правобережної України. Маємо відомості принаймні про одну збройну сутичку між гайдамацькою ватагою і загonom надвірних правобережних козаків. Ідеться про гайдамацьку чату під командуванням Мирона Губи та Данила, яка поблизу с. Коростишева була атакована місцевими надвірними козаками. Після відступу до с. Федорівка гайдамаки повторно зазнали нападу місцевого козацтва і втратили у сутичці двох осіб. Подібна історія повторилася під Паволоччю [14, С. 359]. (Див. також: Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (далі — ІР НБУВ). Ф. II. № 5866. Арк. 43—43 зв.; № 5867. Арк. 45—46; № 5868. Арк. 47—47 зв.; № 5869. Арк. 49—50; № 5870. Арк. 51—52).

¹⁴ Документ № 4.

¹⁵ Там само.

частиною польського війська (з'єднання полковника Г. Квасньовського та губернатора містечка Крилів Г. Кострицького) перебували у складі армії Ф. Черби на Правобережжі України [10, С. 276]. Про присутність Д. Бутовського (в інтерпретації автора сотник представлений як «поручик Бутович») у складі загону полковника Жовтого гусарського полку згадував також і поручик І. Манвелов, який 26 серпня 1768 р. доносив до полкових справ згаданого полку хід переговорів із С. Неживим [5, С. 177]. Тож твердження В. Хайдусенка про напад на згаданого ватажка повстанців чигирин-дїбровського сотника таки має підґрунтя.

Гайдамака К. Мищенко, як довідуємося з його свідчень, певний час служив у загоні М. Залізняка після захоплення ним Сміли. Бранець розповідав, що він разом з авторитетним ватажком перебував у трьох селах Правобережної України (Орловець, Балаклія, Городище), звідки втік і повернувся до свого рідного села Руська Поляна. Традиційно він заперечував свою причетність до грабунків і розбою¹⁶. Очевидно, що період перебування К. Мищенка у загоні М. Залізняка припав на час переходу гайдамацького ватажка зі Сміли до Корсуня. Саме тоді військо повстанців зупинялося у згаданому гайдамакою с. Орловець, де їхні лави поповнилися ще сотнею кіннотників [18, С. 55].

Останній із допитуваних гайдамаків, Н. Ковальчук, потрапив під «гарячу руку» Д. Бутовського, котрий його полонив, не за участь у повстанні, а через скупівлю краденого майна в гайдамаків. Зокрема він придбав у М. Залізняка дві діжки вина, а в С. Неживого десять волів, наперед знаючи про походження цього «товару». Відтак за сприяння місцевих мешканців був схоплений прибулим чигирин-дїбровським сотником як із краденим, так і з особистим майном¹⁷.

Допитувані гайдамаки молодого та середнього віку. Наймолодшим М. Хуртулі та Н. Ковальчуку по 25, найстаршому К. Мищенку — 37 років. Переважна більшість були з теренів колишньої Гетьманщини (Пирятин, Лохвиця), або вихідці з тієї території, котрі в юному віці перебравалися на Правобережжя. Натомість Н. Ковальчук народився в українських землях Речі Посполитої, однак його батько походив із Переяславського полку¹⁸.

Варто відзначити, що публіковані свідчення, як і будь-яке джерело, вимагають критичного підходу до викладених фактів. Усі гайдамаки, котрі прямо брали участь у повстанні, в унісон стверджували про власну непричетність до грабунків і розбоїв, що виглядає доволі сумнівно. Не виключено, що вони, побоюючись за подальшу долю, приховували справжні факти своєї діяльності в повстанському війську¹⁹. До того ж свідчення не позбавлені фактичних поми-

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Зауважимо, що місце допиту і складання на його основі свідчень, прямо впливало на правдивість викладених фактів. Показовою є ситуація з інформацією про діяльність згаданого вже загону С. Сараджина. Зокрема блок подібних документів, складений у Військової канцелярії Коша, дозволяє відтворити час і місце створення загону, його кількісний склад, діяльність на Правобережжі України та подальшу долю. Тут гайдамаки-запорож-

лок, особливо в інтерпретації юрисдикційної належності населених пунктів, звідки походили деякі гайдамаки. Наприклад, містечко Пирятин, де народився О. Вороний, автор документа приписав до Миргородського полку, хоча воно входило до складу Лубенського, а с. Панське, з якого походив В. Хайдусенко, замість Кропивнянської сотні Переяславського полку віднесено до Іркліївської цієї ж адміністративно-територіальної одиниці.

Загалом публіковані нижче документи мають неабиякий інформативний потенціал, дозволяючи розширити уявлення про діяльність гайдамацьких ватажків та їхніх загонів на Правобережжі України влітку 1768 р. Особливо це стосується ватаг С. Сараджина й С. Неживого, меншою мірою М. Залізняка. Все це примножує відомості про перебіг Коліївщини й дещо зміщує акценти з діяльності формувань М. Залізняка та І. Гонти на менші за чисельністю гайдамацькі ватаги, які також відіграли помітну роль у тогочасних подіях.

* * *

Публікація документів здійснюється згідно з методичними рекомендаціями [19], апробованими й рекомендованими до друку Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. Джерела подаються у хронологічному порядку. У заголовку до кожного документа наявний порядковий номер, рік, місяць, число, місце складання (у квадратних дужках), різновид (лист, повідомлення, свідчення), адресат та адресант (документи № 1—3) і його короткий зміст. За наявності номера вихідної документації він прописується наприкінці заголовка. Нумерація аркушів виділена, їх закінчення позначаються //.

Букви, які вийшли з ужитку (-ω-, -ε-, -ѣ-, -ъ-; наприкінці та у середині слів) збережено. Титла і скорочення не розкриваються. Виносні літери виділено курсивом. Унизу текстів документів містяться редакторські правки писарів і зауваження упорядників цієї публікації про деякі особливості публікованих матеріалів (відсутність у справі реєстру пограбованого майна та наявність авторських дужок), які позначені великими кириличними літерами. В текстах документів також

ці сміливо переказували правдиві факти, не оглядаючись на страшні покарання, оскільки на Запорозжі вироки гайдамакам-коліям мали символічний характер і, як правило, обмежувалися взяттям на поруки курінними отаманами (див., напр., список арештованих гайдамаків, звинувачення та присуду для них [7, С. 362]). Інша справа, блок свідчень соратників С. Сараджина, складених у Київській губернській канцелярії, які сформовані на один манер, за єдиним формуляром і містять інформацію, прямо протилежну кошовій документації. Особливо це стосується набігів на містечка, грабунків та убивств, що їх чинили гайдамаки. Такі дані відсутні в «київських» свідченнях, де останні переживали за своє майбутнє і свідомо приховували важливу інформацію. (ІР НБУВ. Ф. ІІ. № 5889. Арк. 109; № 5896. Арк. 103—103 зв.; № 5897. Арк. 105—105 зв.; № 5898. Арк. 107—107 зв.; № 5900. Арк. 111—111 зв.; № 5901. Арк. 113—113 зв.; № 5902. Арк. 115—115 зв.; № 5903. Арк. 117—117 зв.; № 5904. Арк. 119—119 зв.; № 5905. Арк. 121—121 зв.; № 5906. Арк. 123—123 зв.; № 5907. Арк. 125—126; № 5908. Арк. 127—127 зв.; № 5909. Арк. 129—129 зв.).

присутня арабська нумерація над окремими словами, подана верхнім індексом та виділена для позначення коментарів. Останні наводяться після документів.

Наприкінці перших трьох документів присутні дописи, які не стосуються їх змісту і внесені вже після складання тексту джерела. Дописи подані після позначення «Помітка», виділеного курсивом, де вказаний адресат або зафіксована дата отримання кореспонденції та її вхідний номер. До кожного документа в кінці подана легенда, де вказані установа, фонд, номер та автентичність (оригінал або копія).

REFERENCES / СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Chukhlib, T. Khto vony haidamaky — kozaky, bomzhi chy vurdalaky? *Suchasnist*. 2010. 3: 163-185 [in Ukrainian].
[Чухліб Т. Хто вони гайдамаки — козаки, бомжі чи вурдалаки? *Сучасність*. 2010. № 3. С. 163—185].
2. Chukhlib, T. “Umanska riznia”, “Umanska trahedia” chy “Umanska peremoha”: Do dyskusii pro odyn drazhlyvyi istorychnyi termin. *Aktualni problemy arheologii, istorii ta istorychnoho kraieznavstva*. Uman, 2012. 160-171 [in Ukrainian].
[Чухліб Т. «Уманська різня», «Уманська трагедія» чи «Уманська перемога»: До дискусії про один дразливий історичний термін. *Актуальні проблеми археології, історії та історичного краєзнавства*. Умань, 2012. С. 160—171].
3. Buket, E. Ivan Bondarenko — ostannii polkovnyk Koliivshchyny: Istorychni narys. Kyiv, 2014 [in Ukrainian].
[Букет Є. Іван Бондаренко — останній полковник Коліївщини: Історичний нарис. Київ, 2014. 320 с.].
4. Buket, E. Shvachka — feniks ukrainskoho dukhu. Kyiv, 2016 [in Ukrainian].
[Букет Є. Швачка — фенікс українського духу. Київ, 2016. 360 с.].
5. Buket, E. Semen Nezhyvuy — lytsar Holodnoho Yaru. Kyiv, 2020 [in Ukrainian].
[Букет Є. Семен Неживий — лицар Холодного Яру. Київ, 2020. 416 с.].
6. Ukrainskiy arkhiv. T. 2: Kodenska knyha sudovykh sprav. Kyiv, 1931 [in Ukrainian, in Polish].
[Український архів. Т. 2: Коденська книга судових справ. Київ, 1931. 436 с.].
7. Smolii, V. (Ed.), Syniak, I. (Comp.). Koliivshchyna: 1768—1769 roky u dokumentalnii ta metuarnii spadshchyni. T. 1: Dokumenty arkhivu Kosha Novoi Zaporozkoi Sichi (Arkhiv Kosha Novoi Zaporozkoi Sichi: korpus dokumentiv 1734—1775. T. 6/7. Spravy № 227—229.). Kyiv, 2019 [in Ukrainian, in Old Church Slavonic].
[Коліївщина: 1768—1769 роки у документальній та мемуарній спадщині. Т. 1: Документи архіву Коша Нової Запорозької Січі (Архів Коша Нової Запорозької Січі: корпус документів 1734—1775. Т. 6/7: Справи № 227—229). За ред. В. Смолія. Упор., передм. та ком. І. Сняняка. Київ, 2019. 494 с.].
8. Haidamatskyi rukh na Ukraini v XVIII st.: zb. dok. Kyiv, 1970 [in Ukrainian, in Old Church Slavonic].
[Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст.: зб. док. Київ, 1970. 657 с.].
9. Skalkovskij, A. Naезdy gajdamak na Zapadnuuu Ukrainu v XVIII st., 1733—1768 gg. Odessa, 1845 [in Russian].
[Скальковский А. Наезды гайдамак на Западную Украину в XVIII ст., 1733—1768 гг. Одесса, 1845. 230 с.].

10. Sokyrka, V., Karasevych, A., Karpenko, V. (Comps.). Khraban, H.Yu. Selianska viina na Ukraini v 1768—1769 rokakh: materialy osobovoho arkhivnoho fondu H.Yu. Khrabana. Ch. 2: Koliivshchyna. Uman, 2012 [in Ukrainian].
[Храбан Г.Ю. Селянська війна на Україні в 1768—1769 рр.: матеріали особового архівного фонду Г.Ю. Храбана. Упор. В. Сокирська, А. Карасевич, В. Карпенко та ін. Ч. 2: Коліївщина. Умань, 2012. 678 с.].
11. Holobutskyi, V. Zaporozka Sich v ostanni chasy svoho isnuvannia (1734—1775 rr.). Dnipropetrovsk, 2004 [in Ukrainian].
[Голобуцький В. Запорозька Січ в останні часи свого існування (1734—1775 рр.). Дніпропетровськ, 2004. 421 с.].
12. Syniak, I. “I dlia chogo vy tolko slaboe smotrenie imeete, chto moguť svobodno iz vashykh podchiniennykh vykhodit takie razboynicheskie partii” (Povstannia 1768 r. v dokumentakh Kosha). *Smolii, V. (Ed.), Syniak, I. (Comp.). Koliivshchyna: 1768—1769 roky u dokumentalnoi ta memuarnoi spadshchyni*. T. 1: Dokumenty arkhivu Kosha Novoi Zaporozkoi Sichi (Arkhiv Kosha Novoi Zaporozkoi Sichi: korpus dokumentiv 1734—1775. T. 6/7: Spravy № 227—229). Kyiv, 2019. 11-45 [in Ukrainian].
[Синяк І. «И для чего вы только слабое смотрѣніе имѣете, что могутъ свободно изъ вашихъ подчиненныхъ выходить такіа разбоиническія партіи» (Повстання 1768 р. в документах Коша). *Коліївщина: 1768—1769 роки у документальній та мемуарній спадщині*. Т. 1: Документи архіву Коша Нової Запорозької Січі (Архів Коша Нової Запорозької Січі: корпус документів 1734—1775. Т. 6/7: Справи № 227—229). За ред. В. Смоля. Упор., передм. та ком. І. Синяка. Київ, 2019. С. 11—45].
13. Syniak, I. Rushii Koliivshchyny: zaporozki haidamatski zahony v Pravoberezhnii Ukraini pid chas povstannia 1768 r. *Koliivshchyna: pravo na povstannia: zb. nauk. i nauk.-popul. statei, prysviachenyi 250-littiu natsionalno-vyzvolnoho povstannia 1768—1770 rr.* Kyiv, 2020. 234-251 [in Ukrainian].
[Синяк І. Русії Коліївщини: запорозькі гайдамацькі загони в Правобережній Україні під час повстання 1768 р. *Коліївщина: право на повстання: зб. наук. і наук.-попул. статей, присвячений 250-літтю національно-визвольного повстання 1768—1770 рр.* Київ, 2020. С. 234—251].
14. Syniak, I. Svidchennia polonenykh zaporozhtsiv pro haidamatski zahony na Pravoberezhnii Ukraini v period Koliivshchyny 1768 r. *Zapysky naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*. Lviv, 2021. CCLXXIV (Pratsi istoryko-filosofskoi sekcii): 350-365 [in Ukrainian].
[Синяк І. Свідчення полонених запорожців про гайдамацькі загони на Правобережній Україні в період Коліївщини 1768 р. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Т. CCLXXIV. Праці історико-філософської секції. Львів, 2021. С. 350—365].
15. Kryvosheia, V.V. Kozatska starshyna Hetmanshchyny: Entsyklopediia. Kyiv, 2010 [in Ukrainian].
[Кривошея В.В. Козацька старшина Гетьманщини: Енциклопедія. Київ, 2010. 791 с.].
16. Arkhiv Kosha Novoi Zaporozkoi Sichi: korpus dokumentiv 1734—1775. T. 1. Kyiv, 1998 [in Ukrainian, in Old Church Slavonic].
[Архів Коша Нової Запорозької Січі: корпус документів 1734—1775. Т. 1. Київ, 1998. 696 с.].
17. Boiko, P., Brekhunenکو, V., Zaiats, A., Amelina, O. (Comps.). Evoliutsiia skladu naselenia Pivdennoi Ukrainy ostannioi chverti XVIII — pochatku XIX st. v opysovo-statystychnykh dzherelakh. Lviv; Zaporizhzhia, 2023 [in Ukrainian, in Old Church Slavonic].
[Еволюція складу населення Південної України останньої чверті XVIII — початку ХХ ст. в описово-статистичних джерелах. Упор. П. Бойко, В. Брехуненко, А. Заяць, О. Амеліна. Львів; Запоріжжя, 2023. 584 с.].

18. Khraban, H.Yu. Spalakh hnivu narodnoho (Antyfeodalne narodno-vyzvolne povstannia na Pravoberezhnii Ukraini u 1768—1769 rr.). Kyiv, 1989 [in Ukrainian].
[Храбан Г.Ю. Спалах гніву народного (Антифеодальне народно-визвольне повстання на Правобережній Україні у 1768—1769 рр.). Київ, 1989. 176 с.]
19. Histsova, L. Methodychni rekomendatsii po pidhotovtsi do vydannia Arkhivu Kosha Novoi Zaporozkoї Sichi. Kyiv, 1992 [in Ukrainian].
[Гісцова Л. Методичні рекомендації по підготовці до видання Архіву Коша Нової Запорозької Січі. Київ, 1992. 41 с.]

Надійшла / Received 27.11.2023

Іван СИНЯК

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу актової археографії,
Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М.С. Грушевського НАН України (Київ, Україна)
syniak_il@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-4252-4588>

Степан СИНЯК

кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії,
Рівненський державний гуманітарний університет (Рівне, Україна)
stepansyniak@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6954-9892>

Іван SYNIAK

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History), Senior Research Fellow,
Senior Research Fellow at the Department of Act Archeography,
M.S. Hrushevskiy Institute of Ukrainian Archeography
and Source Studies of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
syniak_il@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-4252-4588>

Stepan SYNIAK

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History),
Docent at the Department of World Studies History,
Rivne State University of the Humanities (Rivne, Ukraine)
stepansyniak@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6954-9892>